

WERELDVREDE AAN DE LIJN

HOE VREDESVLIEGEREN EEN MONDIAAL
PLATFORM VOOR KOSMOPOLITISCH
GEDRAG WERD EN HOE DIT IN EEN LOKAAL
VLIEGERGEENOTSCHAP TOT UITING KOMT
TUSSEN 1986 EN 2001

2016

Pepijn Rinzema - 3840182

Universiteit Utrecht / BA-scriptie

Geschiedenis / OZS III Kosmopolitisme

Marijke Huisman / 8.758 woorden

Utrecht

17-6-2016

VOORWOORD:

Dit onderzoek is opgedragen aan de leden van het Bosch Vlieger Genootschap. Ik verdenk hen er stevig van mij opgevoed te hebben tot een open, vreedzaam, creatief en vrij mens. De talloze herinneringen die ik op de vliegerclub heb mogen maken, maken me rijk – en de gedachte eraan gelukkig. Dit onderzoek is mijn diepe dank aan jullie, voor alle vreugden en deugden die ik door jullie heb mogen beleven.

- Pepijn Rinzema

INHOUD

Inleiding	2
I. Kosmopolitisme	3
II. Onderzoek en methoden	5
1. ‘One Sky, One World’: kosmopolitisch in ideologie en praktijk.....	8
1.1 Sociale bewegingen en idealistisch activisme	8
1.2 De kosmopolitische idealen van ‘One Sky, One World’	10
1.3 De kosmopolitische praktijk van ‘One Sky, One World’	11
1.3.1 Internationale organisatie: ontstaan, praktijk en hoogtepunten	12
1.3.2 Beleving	14
1.4 Conclusie: ‘One Sky, One World’ als platform voor kosmopolitisme	16
2. Het ‘Bosch Vlieger Genootschap anno 1975’: vrijheid, gelijkheid en vreedzaamheid	18
2.1 Evenementen en kosmopolitisme	18
2.2 Het ‘Bosch Vlieger Genootschap anno 1975’: geschiedenis en samenstelling.....	20
2.2.1 Geschiedenis	21
2.2.2 Samenstelling en leden	22
2.3 Internationale vliegeraars en evenementen	24
2.4 (Vredes)Vliegeren: beleving en wereldbeeld	27
2.5 Conclusie: Het BVG, een lokale club met kosmopolitische eigenschappen.....	28
3. Conclusie: Vliegeren als kosmopolitische bezigheid	30
LITERATUURLIJST:	33
Appendix 1.....	36
Enquete Bosch Vlieger Genootschap.....	36

WERELDVREDE AAN DE LIJN

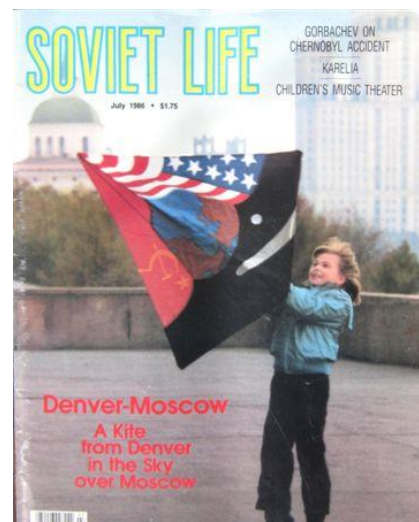
HOE VREDESVLIEGEREN EEN MONDIAAL PLATFORM VOOR KOSMOPOLITISCH GEDRAG WERD EN HOE DIT IN EEN LOKAAL VLIEGERGEHOOTSCHAP TOT UTING KOMT TUSSEN 1986 EN 2001.

ABSTRACT

One Sky, One World (OSOW) is een transnationale sociale beweging gericht op het bevorderen van wereldvrede en planetair welzijn. Het vredesvliegeren dat OSOW in 1986 voor het eerst organiseert sluit aan bij de idealen en waarden van de vliegergemeenschap. Vliegeraars uit meer dan dertig landen maken het vredesvliegeren tot een internationaal fenomeen. Daardoor valt het OSOW-vredesvliegeren als een platform voor kosmopolitisme te beschouwen. Dit onderzoek gaat in op het idealistisch activisme van OSOW en de manier waarop dit aansluit bij een lokale vliegerclub: het Bosch Vlieger Genootschap anno 1975 (BVG). Daarin komt naar voren dat er gedeelde waarden binnen de sociale beweging van vliegeraars bestaan, namelijk vrijheid en vreedzaamheid. De sociale beweging rond OSOW en het BVG is sterk pacifistisch van aard en internationaal verbonden.

INLEIDING

In 1984 is de Koude Oorlog nog in volle gang. De Verenigde Staten (VS) en de Sovjet-Unie (SU) staan als de twee grootmachten van die periode, met respectievelijk kapitalisme enerzijds en communisme anderzijds, lijnrecht tegenover elkaar. De twee machtsblokken streden na het einde van de Tweede Wereldoorlog om militaire en economische hegemonie, hetgeen dreigde te ontaarden in een nucleaire oorlog. De historische Geneefse topconferentie in 1985 tussen de Amerikaanse president Ronald Reagan en de secretaris-generaal van de Communistische Partij van de Sovjet-Unie, Michail Gorbatsjov, kenmerkte een belangrijke stap naar toenadering tussen de twee grootmachten. Geïnspireerd door dit perspectief op het einde van de Koude Oorlog besluit de Amerikaanse vliegermaakster Jane Parker-Ambrose een vlieger te maken die deze verwachting van een aanstaande 'wereldvrede' belichaamt.¹

Afbeelding 1

¹ Tom Krol, 'One Sky, One World', *The UNESCO Courier* 45 (juli/augustus 1992), p. 77.

In oktober 1985 reist Jane van Denver naar Moskou met een ‘vredesvlieger’ (afbeelding 1). In het midden van de vlieger staat de aarde, met aan weerszijden daarvan de vlag van de VS en de SU. Bovenin is de komeet Halley, die in 1986 voor het eerst in zeventig jaar weer langs Aarde komt, te zien als een ‘drager van de vrede’.² In Moskou schenkt Jane de vlieger aan Valentina Tereshkova, de eerste vrouwelijke astronoute en de voorzitter van het *Soviet Womens Peace Committee*.³ De vlieger gaat gepaard met een ‘brief van vriendschap’, ondertekend door ongeveer 300 vliegeraars uit de VS, Canada, Japan en Groot-Brittannië.⁴ Terwijl op het hoogste ambtelijke niveau in Genève gepraat wordt over eventuele toenadering tussen de twee grootmachten, brengt een vlieger deze op burgersniveau al nader tot elkaar.

Deze gebeurtenis was inspiratie voor het opzetten van de stichting *One Sky, One World*, die jaarlijks een mondiaal vliegerevenement ter promotie van wereldvrede organiseert. *One Sky, One World* (OSOW) heeft het vredesvliegeren in 1986 geïntroduceerd: elke tweede zondag van oktober gaan er honderdduizenden vliegers de lucht in voor een betere wereld.⁵ OSOW verwoordt haar doelstelling als volgt: “*One Sky, One World is a non-profit organization promoting peace in the community and the world and environmental concerns through the ancient pastime of kite flying.*”⁶ De doelstellingen zijn globaal geformuleerd, wat uitnodigt tot een benadering in kosmopolitisch kader. Alvorens de analyse te maken is het zaak het kader en de methoden nader toe te lichten.

I. KOSMOPOLITISME

Het woord ‘kosmopoliet’ stamt af van het Griekse woord *kosmopolitês* (inwoner van de wereld) en is gebruikt om een scala aan inzichten in morele en socio-politieke filosofieën te beschrijven. De gemene deler binnen de kosmopolitische inzichten is het idee dat alle mensen, ongeacht hun afkomst of politieke voorkeur, deel uit (zouden moeten) maken van een enkele vreedzame en harmonieuze gemeenschap. Verschillende versies van kosmopolitisme stellen deze gemeenschap op

² Krol, ‘One Sky, One World’, p. 77.

³ Valerie Govig (red.), ‘One Sky, One World is peace fly theme’, *Kite Lines* 6:2 (zomer 1986) p. 28.

⁴ Krol, ‘One Sky, One World’, p. 77.

⁵ Govig, ‘One Sky, One World is peace fly theme’, p. 28; Krol, ‘One Sky, One World’, p. 77.

⁶ One Sky, One World, ‘About us’ (versie 2005), <http://www.oneskyoneworld.org/contact.html> (15 maart 2016).

verschillende manieren voor – de een meer gericht op politieke instituten en internationaal recht (i.e. de samenwerking tussen naties ter bevordering van vrede en rechtvaardigheid in de wereld), de ander gericht op morele verbondenheid en weer anderen op gedeelde markten of vormen van culturele expressie.⁷

Kosmopolitisme heeft zich in de afgelopen decennia ontwikkeld tot volwaardig onderzoeksgebied in historische, sociologische en filosofische disciplines. Voorbij de kaders van het nationale narratief, dat in de 19^e en begin 20^e eeuw de basis van veel academische disciplines vormde, ontpopt zich nu een kosmopolitische blik die *transnationaal* is en zich richt op de culturele en sociale uitingen van kosmopolitisme onder verschillende klassen en rassen.⁸ Hiermee ontstaat naast politiek, economisch en moreel kosmopolitisme ook een culturele kijk op het fenomeen: kosmopolitisme als “*way of being in the world*”.⁹ Deze culturele kijk is leidend in dit onderzoek, hoewel ook het morele aspect van kosmopolitisme belicht wordt.

In de contemporaine benadering van kosmopolitisme vindt een verschuiving plaats van kosmopolitisme als abstract filosofisch en/of politiek idee naar kosmopolitisme als analytisch handvat. Sociologen Maria Rovisco en Magdalena Nowica herkennen binnen de analytische benadering twee grote verschuivingen in de literatuur: (1) een verschuiving van een theoretisch definiëren en optekenen van de verschillende facetten en betekenissen van het concept, naar een focus op kosmopolitisme als gegronde categorie in de sociologie, antropologie en culturele studies; en (2) een verschuiving van het begrip van kosmopolitisme als een ethisch-politiek ideaal vormgegeven door supra- en transnationale organen, naar een begrip van kosmopolitisme als een morele politiek die geuit wordt in het denken en handelen van actoren op informeel niveau.¹⁰

Rovisco en Nowica herkennen daarnaast twee frictievolle strengen in het onderzoek van politiek kosmopolitisme: (1) hoe kosmopolitische principes en ideeën zijn vastgelegd in supranationale organen die op eliteniveau opereren (EU/VN); en (2) hoe actoren op burgersniveau kosmopolitische ideeën en principes

⁷ Pauline Kleingeld en Eric Brown, ‘Cosmopolitanism’, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2014 Edition), Edward N. Zalta (red.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/fall2014/entries/cosmopolitanism/>>

⁸ Glenda Sluga en Julia Horne, ‘Cosmopolitanism: its pasts and practices’, *Journal of World History* 21:3 (2010) p. 370-371.

⁹ Sluga, ‘Cosmopolitanism’, p. 371.

¹⁰ Maria Rovisco en Magdalena Nowicka (red.), *The Ashgate research companion to cosmopolitanism* (Surrey 2011), p. 2-3.

tot uiting brengen en overschaduwd worden door supranationale elitaire organen.¹¹ Dit onderzoek sluit aan bij de verschuiving van het onderzoeksgebied en het begrip van kosmopolitisme als abstract filosofisch/politiek idee naar kosmopolitisme als analytisch handvat voor actoren op informeel niveau.

De vredesvliegeraars in dit onderzoek zijn zulke actoren op informeel niveau, bevangen met een morele politiek die geuit wordt in de *practice* van het vredesvliegeren, en passen binnen een langere traditie van pacifistische burgerbewegingen met internationale oriëntatie.

Binnen de verscheidenheid aan kosmopolitische voorstellingen is al vanaf de late 19^e eeuw een pacifistische stroming aan burgerbewegingen te herkennen. De Australische historica Glenda Sluga beschrijft in haar monografie *Internationalism in the age of nationalism* hoe het denken binnen de kaders van de natiestaat in de 19^e eeuw doorbroken wordt door actoren op formeel en informeel niveau die gericht zijn op internationale coöperatie en harmonie.¹² Pacifistische burgerbewegingen ontstaan in de late 19^e eeuw in onder andere Engeland, Oostenrijk, Italië, Frankrijk en Amerika, en organiseren conferenties ter bevordering van de internationale en/of universele vrede.¹³ Ten grondslag aan deze bewegingen lagen de opstelling van internationaal recht en de universele idealen van gerechtigheid en vrede.¹⁴

II. ONDERZOEK EN METHODEN

Dit onderzoek behandelt vliegeren als kosmopolitische bezigheid. Er is in de afgelopen jaren veel geschreven over kosmopolitisme en over vliegeren. Zelden tot nooit is er echter verband tussen de twee aangebracht. Dat dat verband er is, blijkt onder andere uit de pacifistische grondslag van het vredesvliegeren.¹⁵ Op zoek naar studies die een link leggen tussen vliegeraars en kosmopolitisme komt men David Jefferess' analyse van Khaled Hosseini's roman *De Vliegeraar* (2003) in kosmopolitisch kader tegen in 'To be good (again): The Kite Runner as allegory of global ethics'.¹⁶ Wellicht ten overvloede valt hier echter op te merken dat het om

¹¹ Rovisco, *The Ashgate research companion*, p. 8.

¹² Glenda Sluga, *Internationalism in the age of nationalism* (Pennsylvania 2013), p. 19, 21.

¹³ Glenda Sluga, *Internationalism*, p. 22-27.

¹⁴ Idem, p. 19, 20.

¹⁵ Soran Reader, 'Cosmopolitan pacifism', *Journal of Global Ethics* 3:1 (2007) p. 87-103.

¹⁶ David Jefferess, 'To be good (again): The Kite Runner as allegory of global ethics', *Journal of Postcolonial Writing* 45:4 (december 2009), p. 389-400.

een literatuurverwerking gaat en niet om een kosmopolitische *practice*. De kosmopolitische vliegeraar als “*way of being in the world*”¹⁷ lijkt vooralsnog een blinde vlek in het kosmopolitisch blikveld te zijn. Dit onderzoek is een eerste poging dat gat te dichten.

De centrale vraag in dit onderzoek is in hoeverre de moraal en praktijk van een lokale vliegerclub, die meedoet aan het vredesvliegeren, aansluit op de mondiale kosmopolitische moraal en praktijk van OSOW tussen 1986 en 2001. Daarvoor wordt ten eerste geanalyseerd op welke manier de moraal en praktijk van OSOW kosmopolitisch is tussen 1986-2001. Dat gebeurt aan de hand van de website en persberichten van OSOW, (inter)nationale persberichten over het evenement en online interviews, amateurfoto's en ingezonden brieven.

Stichting Bosch Vlieger Genootschap anno 1975 (BVG) is gekozen als lokale casus voor onderzoek. De keuze voor dit genootschap is gemaakt uit praktische en persoonlijke overwegingen: ik bezoek de vliegerclub al sinds ik jong ben en persoonlijke connecties binnen de club geven toegang tot bronnen voor onderzoek. Via hen ken ik het fenomeen vredesvliegeren, en een deel van de motivatie voor dit onderzoek komt voort uit persoonlijke interesse in de vliegerwereld en het vredesvliegeren.

Het BVG heeft fotoarchieven uit de periode 1983-2001 die als bron dienen. De geschreven archieven van het BVG zijn echter verloren gegaan. Daarom wordt middels *oral-history* de geschiedenis van de periode 1983-2001 geschreven. Hiervoor zijn twee bestuursleden van het BVG, Jacques Langendijk en Toon Boomsma, geïnterviewd. De bestuursleden van het BVG zijn bevraagd over hun beleving van het (vredes)vliegeren, hoe vredesvliegeren past binnen hun andere activiteiten en of (en hoe) het vredesvliegeren onderdeel uitmaakt van hun wereldbeeld.

Om uitspraken van de bestuursleden breder te toetsen is de leden van het BVG gevraagd een korte enquête in te vullen. Daarin zijn ze bevraagd over hun houding ten opzichte van oorlog; hun beleving van vliegeren; en wat het verschil is tussen ‘gewoon’ vliegeren en vredesvliegeren.

De onderzoeksvraag is, concreet geformuleerd, de volgende: In hoeverre sluit de moraal en praktijk van het Bosch Vlieger Genootschap aan op de

¹⁷ Sluga ‘Cosmopolitanism’, p. 369-370.

kosmopolitische moraal en praktijk van *One Sky, One World* tussen 1986 en 2001? Teneinde de hoofdvraag te beantwoorden gaat dit onderzoek in op de volgende deelvragen: a) Op welke manier is OSOW kosmopolitisch in haar ideologie en praktijk(?); b) Wat is de kosmopolitische beleving van, of de motivatie voor het vredesvliegeren bij het BVG(?) en; c) Hoe past het vredesvliegeren van het BVG binnen de rest van de activiteiten van de vliegerclub?

OSOW biedt een platform voor kosmopolitisme. Hoe dat in de praktijk tot uiting komt, en welke idealen daaraan ten grondslag liggen, wordt bekeken in hoofdstuk 1. Het vredesvliegeren vindt aansluiting op de kosmopolitische idealen van een sociale beweging van vliegeraars en aanverwanten. Om te bekijken wie deze vliegeraars zijn en welke idealen ze hebben wordt in hoofdstuk 2 ingegaan op vliegeraars op lokaal niveau, namelijk het BVG. Ten slotte wordt in het laatste hoofdstuk bekeken hoe het BVG aansluit op OSOW. Ook wordt er op het onderzoek gereflecteerd en worden suggesties voor verder onderzoek gedaan.

1. 'ONE SKY, ONE WORLD': KOSMOPOLITISCH IN IDEOLOGIE EN PRAKTIJK

"We're using the wind as a metaphor. It has no borders or barriers." –
Jane Parker-Ambrose¹⁸

De ideologie en praktijk van OSOW raakt aan meerdere kosmopolitische concepten en idealen. In dit hoofdstuk worden deze onderscheiden en geanalyseerd. Ten eerste worden daarvoor twee belangrijke concepten toegelicht: sociale bewegingen en idealistisch activisme. Vervolgens wordt ingegaan op de idealistische grondslagen van het vredesvliegeren: in hoeverre zijn er kosmopolitische idealen terug te vinden in de oprichtingsgeschiedenis en doelstellingen? Ook wordt gekeken naar de praktijk van het vredesvliegeren: op welke manier is dit een kosmopolitische practice? Ten slotte wordt een afweging gemaakt tussen de ideologie en praktijk: houden deze elkaar in stand of bestaat er een discrepantie tussen de twee?

1.1 SOCIALE BEWEGINGEN EN IDEALISTISCH ACTIVISME

One Sky One World is een transnationale sociale beweging en past als *new social movement* binnen het raamwerk dat geschetst wordt door de Amerikaanse politicoloog Leslie Paul Thiele. In 'Making democracy safe for the world: Social movements and global politics' noemt Thiele een aantal basiseigenschappen van deze nieuwe sociale bewegingen. Ten eerste zijn ze non-nationalistisch: ze ageren tegen de sociale, culturele en politieke identiteiten die opgelegd zijn door de natiestaat en het (late) kapitalisme.¹⁹ Ten tweede zijn ze vooral als culturele formaties te begrijpen, waarin cultuur (i.e. het denken in waarden) het voorheen dominante model van economisch denken (i.e. het denken in baten, lasten en statistieken) vervangt. Ten slotte drukken deze bewegingen hun overtuigingen vaak op symbolische wijze uit, waardoor ze een communicatieve, soms zelfs dramaturgische interactie met de samenleving aangaan.²⁰

¹⁸ Sarah Fisher Lowe, 'International kite festival for peace', *United Press International*, 8 oktober 1986.

¹⁹ Leslie Paul Thiele, 'Making democracy safe for the world: Social movements and global politics', *Alternatives: Global, Local, Political*, 18:3 (zomer 1993), p. 279, 280.

²⁰ Thiele, 'Making democracy', p. 279, 280.

De non-nationalistische aard van nieuwe sociale bewegingen maakt ze vaak inter- of transnationaal in ideologie en praktijk. Dit kan op twee manieren tot uiting komen: (1) ze hebben een multinationalaal lidmaatschap en organisatorische structuur; en (2) hun doelstellingen of belangen zijn expliciet globaal in plaats van nationaal of lokaal. Greenpeace is een voorbeeld van een organisatie die op beide manieren transnationaal is.²¹ In dit hoofdstuk wordt aangetoond dat *One Sky, One World* dat ook is.

De Amerikaanse antropoloog John Carlarne stelt in zijn artikel 'Idealist activism and meaning management in social movement organizations' dat vredes- en mensenrechtenactivisme zich bezighoudt met twee kosmopolitische kernvragen, namelijk: 'Kunnen wij ooit in vrede met elkaar samenleven?' en 'Wat delen we, collectief, als mensheid?'²² Beide vragen vindt men in de idealen en praktijk van *One Sky, One World* terug.

Daarnaast stelt Carlarne dat initiators van dit soort bewegingen veelal bevangen zijn met een politiek-kosmopolitische visie, maar te classificeren zijn als idealistische activisten. Idealistisch activisme gaat volgens Carlarne voorbij de politiek-kosmopolitische vraagstukken. Hiervoor maakt Carlarne gebruik van het begrip betekenisvolle actie (i.e. de daad bij het kosmopolitische woord voegen). Voor de politieke kosmopoliet is betekenisvolle actie gevormd rondom de notie van een gedeelde collectieve menselijkheid. De betekenisvolle actie van de idealistische activist richt zich daarentegen op het stichten van een breder collectief, gevormd rondom een gedeelde relatie met kernideeën (e.g. vrede, natuurbehoud, etc.).²³ Jane Parker-Ambrose is in het kader zoals opgesteld door Carlarne als idealistische activist te beschouwen.

Samenvattend is *One Sky, One World* een nieuwe sociale beweging met eigenschappen van idealistisch activisme. Om beter te begrijpen waaruit deze sociale beweging en haar idealistisch-activistische eigenschappen zijn opgebouwd bekijken we in het komende stuk de idealen en de praktijk van OSOW.

²¹ Idem, p. 280.

²² John Carlarne, 'Idealist activism and meaning management in social movement organizations', *Journal of Civil Society*, 9:4 (2013), p. 414.

²³ Carlarne, 'Idealist activism', p. 418.

1.2 DE KOSMOPOLITISCHE IDEALEN VAN ‘ONE SKY, ONE WORLD’

Nadat Jane Parker-Ambrose in 1985 haar vlieger en ‘brief van vriendschap’ aan Valentina Tereshkova had aangeboden reageerde de Russin ontvankelijk maar kritisch. Ze zei: “we accepteren je vlieger, maar wat wil je [verder] voor de vrede gaan doen?” Met haar mond vol tanden reageerde Parker-Ambrose stamelend: “Zou het niet geweldig zijn als mensen over de hele wereld op één dag samen vliegeren en de wind als metafoor gebruiken? De wind heeft geen grenzen of barrières, dus [op die manier] maken we allemaal gebruik van dezelfde wind: de wind die de aarde omhult.”²⁴

Parker-Ambrose geeft daarmee een heel praktisch antwoord op een zeer theoretische, zelfs filosofische kosmopolitische kernvraag, namelijk: wat delen we, collectief, als mensheid?²⁵ De opmerking van Parker-Ambrose over de wind impliceert vooral, doch niet alleen, een praktische verbondenheid: we maken allemaal gebruik van dezelfde wind: dat maakt ons verbonden aan elkaar over heel de wereld. In dit licht is het overstijgen van de natiestaat inherent aan het vredesvliegeren. Door op dezelfde dag met elkaar te vliegeren wordt de wind een metafoor voor de universele verbondenheid. Er is volgens Parker-Ambrose namelijk een “noodzaak om de mensen van de wereld te verenigen in een sterk verlangen naar planetaire overleving”.²⁶ Participanten aan het vredesvliegeren putten, in actie voor een vredigere wereld en ‘planetaire overleving’, uit dezelfde (natuur)kracht.

In een interview met *The Associated Press* in 1986 stelt Parker-Ambrose dat de het OSOW-vliegerevenement is opgezet “om op een non-verbale manier het gesprek over vrede op gang te brengen”.²⁷ Hiermee raakt ze aan de tweede kosmopolitische kernvraag, namelijk: kunnen we ooit in vrede met elkaar samenleven?²⁸ Daarnaast geeft het blijk van een kosmopolitische filosofie, die aanspoort tot wereldburgerschap, en van een kosmopolitisch wereldbeeld, geënt op het creëren van een wereldwijde gemeenschap van mensen die gericht zijn op

²⁴ Colorado & Company: ‘Kites over Colorado’, interview met Jane Parker-Ambrose (oktober 2008), op 6’03”, via <https://youtu.be/1-wRjuodsMU> (8 mei 2016).

²⁵ Steven Vertovec en Robin Cohen (red.), *Conceiving cosmopolitanism: theory, context and practice* (Oxford 2002), p. 10.

²⁶ Ellen Haddow, ‘Colorado woman kicks off “kites for peace”’, *The Associated Press*, 9 oktober 1986.

²⁷ Haddow, ‘Kites for peace’.

²⁸ Vertovec, *Conceiving cosmopolitanism*, p. 10.

gedeelde waarden.²⁹ Deze zijn in het geval van OSOW gericht op mondiale vrede en planetaire overleving en zijn, zoals in de introductie al vermeld, opgenomen in de doelstelling van de stichting: *“One Sky, One World is a non-profit organization promoting peace in the community and the world and environmental concerns through the ancient pastime of kite flying.”*³⁰

De doelstelling van OSOW houdt zich bezig met beide kernvragen van het kosmopolitisme. Ten eerste is ze gericht op het bevorderen van de wereldvrede (hoe leven we in vrede met elkaar?). Ten tweede is ze gericht op het bevorderen van belangstelling voor het milieu (wat delen we, collectief, als mensheid?). Beide doelen zijn, zoals de wind in Jane’s metafoor, grenzeloos. De douane houdt de nucleaire uitstoot van een atoombom niet tegen en de opwarming van de aarde houdt geen halt bij de ijskappen.

Historisch gezien passen de doelstellingen van OSOW binnen een bredere kosmopolitische herstructurering van het wereld- en mensbeeld vanaf de jaren 1980. De (h)erkenning van globale problematiek (e.g. oorlog, milieurampen en nucleaire rampen) zorgde in die tijd voor een vernieuwde aanpak van problemen die voorheen veelal nationaal bevochten werden. Transnationale bewegingen komen op tegen milieu- en oorlogsproblematiek en worden aan elkaar verbonden door overtuigingen, belangen en idealen die geacht werden niet slechts een natie maar de hele wereld ten goede komen.³¹

De globale doelstellingen van OSOW maken de organisatie transnationaal in idealistische zin.³² Het omzetten van de idealen in actie, is een belangrijk kenmerk van sociale bewegingen zoals OSOW. Hiermee wordt namelijk de stap gemaakt van abstracte kosmopolitische idealen naar reëel idealistisch activisme.³³

1.3 DE KOSMOPOLITISCHE PRAKTIJK VAN ‘ONE SKY, ONE WORLD’

Naast de transnationale idealen bestaat er een transnationale praktijk: er is een multinationale samenstelling en organisatorische structuur.³⁴ Op 12 oktober 1986 organiseert OSOW voor het eerst de wereld-vliegerdag voor de vrede.³⁵ Die dag

²⁹ Ibidem.

³⁰ One Sky, One World, ‘About us’.

³¹ Ulrich Beck, ‘The cosmopolitan condition’, *Theory, Culture & Society*, 24:7-8 (december 2007), pp. 286-290.

³² Thiele, ‘Making democracy’, p. 280.

³³ Carlarne, ‘Idealist activism’, p. 421.

³⁴ Thiele, ‘Making democracy’, p. 280.

³⁵ Lowe, ‘International kite festival for peace’.

laten 10.000 mensen op meerdere locaties in de VS en in onder andere Canada, Japan, China, de Sovjet-Unie,³⁶ West-Duitsland, Italië, Nederland, Frankrijk, Engeland, Hongarije en Spanje hun vlieger op in de geest van globale vriendschap.³⁷ De aspiratie om er een jaarlijks evenement van te maken heeft succes: naar schatting hebben tussen 1986 en 2001 meer dan een miljoen mensen het jaarlijks terugkerende OSOW-evenement bijgewoond, in meer dan 36 landen.³⁸

1.3.1 INTERNATIONALE ORGANISATIE: ONTSTAAN, PRAKTIJK EN HOOGTEPUNTEN

OSOW wordt in 1985-1986 opgezet door intimi uit de vliegerwereld, wat deels het onmiddellijke internationale succes verklaart. De vele verenigingen en verbonden die de vliegerwereld rijk is worden ingezet om in verschillende landen deelname te bekrachtigen.³⁹ Jane Parker-Ambrose vliegt na haar bezoek aan Moskou via Engeland terug naar Amerika. In Engeland ontmoet ze Jilly Pelham, een gerenommeerd vliegermaakster. Na een gesprek met Jilly wordt besloten de OSOW-vredesvliegerdag op de tweede zondag van oktober te houden, vlak na de opening van het vliegerseizoen. Jilly stelt Jane voor aan een Duitse vliegerhandelaar. In 1986 initieert Jane de eerste wereldwijde vliegerdag voor de vrede samen met de (West-)Berlijnse vliegerhandelaar Michael Steltzer.⁴⁰ Terwijl Jane in Amerika de voorbereidingen voor de eerste editie van het evenement treft is Michael Steltzer verantwoordelijk voor de coördinatie van deelname en ideeën in Europa.⁴¹

De keuze om Steltzer te benaderen voor deze rol is tactisch slim: als oprichter van het Internationale Vlieger Festival in Berlijn en de vliegeraarsvereniging van Duitsland is Steltzer een man met veel contacten in de Europese vliegerwereld.⁴² Daarnaast heeft hij nauw contact met China door middel van de Duits-Chinese Vriendschap Vereniging – waarvan hij de Berlijnse afdeling opzette

³⁶ Haddow, 'Kites for peace'.

³⁷ Lowe, 'International kite festival for peace'.

³⁸ Haddow, 'Kites for peace'; Tryst Williams, 'Kite-flying takes off in Barry Island', *South Wales Echo*, 16 oktober 2001.

³⁹ One Sky, One World, 'Jilly Pelham, spirited british kitemaker' (versie 2005), <http://www.oneskyoneworld.org/kitemaker.html> (6 juni 2016)

⁴⁰ Lowe, 'International kite festival for peace'.

⁴¹ Govig, 'One Sky, One World'.

⁴² Doug Vaughan, 'An interview with Michael Steltzer', *One Sky, One World.org* (versie 2005) <http://www.oneskyoneworld.org/steltzer.html> (6 juni 2016).

–⁴³ en de Chinese Vlieger Vereniging.⁴⁴ Dit verklaart deels waarom China al tijdens de eerste editie deelneemt aan het evenement en waarom het evenement in Europa al meteen in meerdere landen op participanten kan rekenen.

Het inzetten van de vlieger-netwerken is echter niet de enige reden voor succes. Parker-Ambrose heeft een idee de wereld in geholpen, en de vliegergemeenschap wil participeren. Nog voordat de eerste editie van het evenement heeft plaatsgevonden reageren veel vliegeraars enthousiast en is er een lied ter ere van het evenement gemaakt.⁴⁵ In aanloop naar de eerste editie verschijnen meerdere persberichten en wordt Jane door mensen van over de hele wereld gebeld met de vraag hoe ze mee kunnen doen.⁴⁶ De betrokkenheid en het enthousiasme dat het idee voor OSOW losmaakt getuigt van een internationaal verlangen (van vliegeraars) naar een transnationale verbondenheid voor vrede en harmonie. Het meerjarige succes van het evenement laat zien dat dit verlangen niet eenmalig is.

De organisatie van het evenement geschiedt tussen 1986 en 2001 ten eerste door OSOW. Ten tweede kunnen onafhankelijke derden een locatie voor deelname aanmelden. Aanmelding kan door professionele organisatoren of door amateur-individueen en -verenigingen gedaan worden – kortom, door iedereen die mee wil doen.⁴⁷ De decentrale organisatorische structuur van het jaarlijkse vliegerevenement draagt logischerwijs bij aan het bereiken van meer locaties en meer mensen. OSOW is dus voor een groot deel afhankelijk van participatie van derden voor het transnationale karakter.

OSOW heeft voor het opzetten van een eigen vliegerevenement een aantal richtlijnen opgesteld.⁴⁸ Hierin staan basisvoorwaarden voor het houden van een evenement geformuleerd zoals: toegang tot toiletten; het verzorgen van eten voor de deelnemers; het houden van vliegerworkshops; een open veld kiezen; het veld schoon achterlaten; enzovoort. Het evenement wordt pas officieel opgenomen in de OSOW-boekhouding als na afloop van het evenement deelnemerslijsten en een kort verslag van de dag worden ingeleverd.

⁴³ Vaughan, 'Michael Steltzer'.

⁴⁴ Lowe, 'International kite festival for peace'.

⁴⁵ Govig, 'One Sky, One World'.

⁴⁶ Lowe, 'International kite festival for peace'.

⁴⁷ One Sky, One World, 'Get involved', (versie 2005) <http://www.oneskyoneworld.org/involved.html> (6 juni 2016).

⁴⁸ One Sky, One World, 'Get involved'.

De internationale activistische oriëntatie en de waardering voor de vredesvliegeraars blijkt ook uit hun lijst van hoogtepunten.⁴⁹ In 1989 ontvangt OSOW de Vredesprijs van Ferrera in Italië en zegent Paus Johannes Paulus OSOW en alle wereldvredesvliegeraars. In 1996 herdenkt de Amerikaanse ruimtevaartorganisatie NASA de tiende verjaardag van OSOW door de eerste vlieger mee de ruimte in te nemen aan boord van de *Space Shuttle* “Endeavor”. In 1992 worden vliegers opgelaten op het Tiananmenplein in Beijing, China, als onderdeel van de vreedzame protesten tegen de communistische regering destijds. In 2000 wordt OSOW door het Verenigde Naties orgaan UNESCO opgenomen op de lijst van activiteiten voor het ‘Internationale Decennium voor een Cultuur van Vrede’ dat van 2000 tot 2010 het thema is. De wereldvliegerdag van OSOW wordt daarmee erkend als een internationale activiteit die bijdraagt aan een cultuur van vrede.⁵⁰

1.3.2 BELEVING

De intentie om het evenement buiten de politieke discussie van die tijd te houden mislukt al snel. Veel deelnemers zijn tegen nucleaire wapens en kleuren het evenement politiek met leuzen als “*There’s no room in the sky for SDI*” (SDI verwijst naar het *Strategic Defense Initiative* van Ronald Reagan. Hij wilde een raketschild in de ruimte opzetten om raketten van de Sovjet-Unie te weren).⁵¹ Waar Jane vooral een baken van vrede en harmonie wil opzetten, bekritisieren participanten openlijk de internationale politieke instituten en systemen. OSOW wordt nog voor de eerste editie aangegrepen als platform voor een sociale beweging die pacifistisch en antinucleair is.

Op de website van OSOW zijn ingezonden brieven te lezen die dateren tussen 1995 en 2000.⁵² De meeste van deze ingezonden brieven zijn van mensen die een OSOW-evenement hebben georganiseerd. Amateur-organisatoren en deelnemers van OSOW-evenementen zijn vaak praktisch in hun memoires van een evenement. Het gros van de berichten gaat voornamelijk in op het weer, de wind

⁴⁹ One Sky, One World, ‘History’ (versie 2015), <http://www.oneskyoneworld.org/> (6 juni 2016)

⁵⁰ UNESCO, ‘A/53/243 Fifty-third session, agenda item 31, Culture of peace’ (versie 2000), <http://www.unesco.org/cpp/uk/declarations/2000.htm> (6 juni 2016)

⁵¹ Lowe, ‘International kite festival for peace’.

⁵² One Sky, One World, ‘Readers’ letters’, (versie 2015), <http://www.oneskyoneworld.org/letters.html> (6 juni 2016).

en de algemene omstandigheden: hoe veel deelnemers er waren, hoe veel toeschouwers er waren, enzovoort. Toch zijn er enkele ingezonden brieven die expliciet verwijzen naar kernidealen of concepten zoals die geformuleerd zijn door OSOW. *Macchia* (schermnaam) noemt de vredesvliegerdag een prachtige manier om kinderen en kleinkinderen te leren over vrijheid en vrede.⁵³ Mitakuye Oyasin en Kimberly Wyman spreken hun hoop uit voor mondiale harmonie tussen mensen onderling en tussen mens en natuur.⁵⁴

De schaarste van ingezonden brieven die letterlijk ingaan op vrede, harmonie of natuurbehoud wekt de indruk dat de amateur-organisatoren en deelnemers van OSOW zich slechts bekommeren om het weer en het vliegeren, zonder iets met het inhoudelijke idealisme van OSOW van doen te hebben. Die indruk is echter onterecht. In het gros van de berichten worden deelnemersaantallen genoemd. De amateur-organisatoren doen hun organisatorische plicht door te melden hoe het evenement verliep en hoeveel deelnemers er waren, zodat OSOW dat in de algehele boekhouding kan opnemen. Voordat ze een praktisch bericht kunnen versturen over het weer en de aantallen, moeten ze een evenement aangemeld, opgezet, aan de man gebracht, en afgerond hebben. Daarmee getuigen zelfs de kale praktische mails zonder idealistische inhoud van een sterke verbondenheid aan het idealistisch activisme van OSOW. Sterker nog: zonder deze mensen zou OSOW niet de organisatie zijn die het is.

Voor de professionele organisatoren van het vliegerevenement volgt vrede en verbondenheid aan de natuur als bijna vanzelfsprekend uit het vliegeren. Vliegeren wordt door Jane gekenmerkt als “vredige bezigheid”, die de vliegeraar een staat van vrede doet ontdekken.⁵⁵ Ze ziet “de oceaan van lucht [als] het huis van al het levende op het land, en de vlieger [als] symbool voor de noodzaak deze te beschermen en verzorgen.”⁵⁶ Volgens Steltzer zijn vliegers een communicatiemiddel voor culturen en creëren ze een connectie tussen mens en natuur. Daarnaast overstijgen en doorbreken ze volgens Steltzer grenzen, zoals ook vliegtuigen en satellieten dat doen, maar dan al veel langer.⁵⁷ De Amerikaanse

⁵³ One Sky, One World, ‘January 20, 1996, Letter by Macchia’, *Readers’ letters*, <http://www.oneskyoneworld.org/letters.html> (6 juni 2016).

⁵⁴ One Sky, One World, ‘1995, Letter by Mitakuye Oyasin and Kimberly Wyman’, *Readers’ letters*, <http://www.oneskyoneworld.org/letters.html> (6 juni 2016).

⁵⁵ Govig, ‘One Sky, One World’.

⁵⁶ Ibidem.

⁵⁷ Vaughan, ‘Michael Steltzer’.

milieuactiviste Pat Gilgallon stelt de relatie tussen vliegeren en natuurbehoud praktischer voor: “om ze te laten zien hoe vervuild de stranden van Michigan waren, moest ik ze daar eerst heen krijgen. Door ze op het strand te laten vliegeren kon ik ze hun omgeving laten zien en ze laten inzien dat ze dit stuk land, dat van hen is, moeten beschermen.”⁵⁸

De vredesvliegeraars zijn door hun vliegers, die hoog in de lucht hangen, al van verre te zien. Het ‘vredige’ schouwspel dat daaruit voortkomt gaat in wezen een communicatief contact met de buitenwereld aan. Meer dan eens komen mensen af op de vliegeraars om te kijken naar hun vliegerkunsten en ontstaat daaruit een gesprek over de idealen en overtuigingen van het evenement.⁵⁹ Hierdoor ontluikt OSOW een gesprek over haar kosmopolitische idealen op zowel non-verbale als verbale wijze.

1.4 CONCLUSIE: ‘ONE SKY, ONE WORLD’ ALS PLATFORM VOOR KOSMOPOLITISME

Het idealistisch activisme van OSOW bestaat uit transnationale idealen en een transnationale praktijk. In de praktijk komt het transnationale karakter voort uit zowel de stichting als derden die zich verbonden voelen aan de boodschap en de idealen. Hierdoor ontstaat een internationaal netwerk van vredesvliegeraars die het evenement aangrijpen om hun politieke, sociale, culturele en filosofische overtuigingen en idealen uit te dragen. Deze zijn non-nationalistisch van aard, gericht op het universele welzijn van de mens (i.e. vredig leven, schone leefomgeving) en de aarde waarop deze leeft.

Zodoende biedt *One Sky, One World* een platform voor kosmopolitisch gedrag. Participanten aan het evenement hoeven op de tweede zondag van oktober maar een vlieger op te laten op één van de evenementlocaties om hun kosmopolitische idealen om te zetten in actie. Het evenement biedt de mogelijkheid aan mensen om hun kosmopolitische overtuigingen zichtbaar, kenbaar en uitdraagbaar te maken. Door die zichtbaarheid ontstaat de mogelijkheid om zowel non-verbaal als verbaal de dialoog over vrede te voeren.

⁵⁸ One Sky, One World, ‘Pat Gilgallon: A profile of an exceptional kiting pioneer woman’ (versie 2005), <http://www.oneskyoneworld.org/gilgallon.html> (6 juni 2016).

⁵⁹ One Sky, One World, ‘Readers’ Letters’; Nate Haas, ‘Kites in flight for fun, peace’, *The Denver Post*, 12 oktober 1998

OSOW past binnen een bredere mondiale ontwikkeling van transnationale sociale bewegingen en contacten. De internationale vliegergemeenschap geeft in deze ontwikkeling blijk van een sterk verlangen naar transnationale verbondenheid en een verbondenheid met mondiale kwesties. Tezamen met deze transnationale verbondenheid, waarvoor OSOW een platform biedt, scheidt OSOW een verbondenheid op lokaal niveau: door met mensen uit de (in)directe omgeving te gaan vliegeren voor een betere wereld ontstaat niet alleen een globale solidariteit (het besef deel uit te maken van een groter geheel) maar ook een lokale solidariteit (*wij* zijn een deel van het geheel). Hierdoor speelt OSOW op zowel lokaal als internationaal niveau in op het gevoel van communiteit en solidariteit. De uitbreiding van deze solidariteit (*iedereen* is deel van het geheel) is volgens kosmopolitische inzichten een van de bestanddelen van een vredigere wereld.⁶⁰

⁶⁰ Robert Fine, 'The idea of cosmopolitan solidarity', *Routledge Handbook of Cosmopolitanism Studies* (New York 2012), p. 379.

2. HET ‘BOSCH VLIAGER GENOOTSCHAP ANNO 1975’: VRIJHEID, GELIJKHEID EN VREEDZAAMHEID

“Door te vliegeren met elkaar maak je samen een schilderij in de lucht. [...] Dat brengt een vrolijkheid met zich mee. [...] Het is een gevoel van vrijheid.” – Toon Boomsma⁶¹

“Als je speciaal op die dag [de OSOW-vredesvliegerdag] staat te vliegeren dan heb je toch een connectie met andere vliegeraars op de wereld die – op die dag – staan te vliegeren” – Jacques Langendijk⁶²

In dit hoofdstuk wordt geanalyseerd hoe de mondiale kosmopolitische idealen en praktijk van OSOW op lokaal niveau tot uiting komen. Wie zijn deze vliegeraars die zo begaan zijn met de wereldvrede, en hoe past het vredesvliegeren binnen hun wereldbeeld en de rest van hun activiteiten? Teneinde deze vragen te beantwoorden gaat dit hoofdstuk in op het ontstaan en de activiteiten van het Bosch Vlieger Genootschap anno 1975. Vervolgens wordt bekeken hoe het vredesvliegeren binnen de activiteiten van het BVG en het wereldbeeld van de vliegeraars past. Een terugkerend fenomeen in de activiteiten van het BVG zijn ‘vliegerfeesten’: evenementen waar gevliegerd wordt en waar mensen van verschillende klassen, rassen en nationaliteiten samenkomen. Daarom begint dit hoofdstuk met een uiteenzetting van de relatie tussen kosmopolitisme en evenementen met bezoekers van verschillende klassen, rassen en nationaliteiten.

2.1 EVENEMENTEN EN KOSMOPOLITISME

De relatie tussen evenementen met internationale eigenschappen en kosmopolitisme wordt door de Engelse socioloog Maurice Roche uiteengezet in ‘Mega-events and cosmopolitanism: Observations on expos and European culture in modernity’. Hiervoor onderscheidt hij allereerst twee aspecten van het kosmopolitisme: normatief en analytisch kosmopolitisme.⁶³ Vervolgens gaat hij in

⁶¹ Pepijn Rinzema, ‘Interview met Toon Boomsma’, (juni 2016) op 1:13’40” via https://youtu.be/sMpF_Qw6xN8 (14 juni 2016).

⁶² Pepijn Rinzema, ‘Interview met Jacques Langendijk’, (juni 2016) op 34’09” via <https://youtu.be/JIanyEpmaZ0> (14 juni 2016).

⁶³ Maurice Roche, ‘Mega-events and cosmopolitanism: Observations on expos and European culture in modernity’, *The Ashgate research companion to cosmopolitanism*, pp. 70-73.

op de relatie tussen kosmopolitisme en exposities – en wereldtentoonstellingen – van de 19^e en 20^e eeuw.

Normatief kosmopolitisme bevat ideeën over en perspectieven op een vreedzamere en harmonieuzere wereld. De wereldtentoonstellingen en exposities die Roche behandelt zijn – net zoals OSOW – bevangen met een positief normatief kosmopolitisme.⁶⁴ Dat wil zeggen dat ze streven naar bijna utopisch ideaal van een betere wereld: een wereld zonder oorlog, een wereld met vrije toegang tot onderwijs, enzovoort. Positief kosmopolitisme streeft dus naar wat nog niet is, maar wel *zou moeten zijn*.⁶⁵

Volgens Roche geven bezoekers van wereldtentoonstellingen of evenementen met internationaal bereik echter blijk van een negatief normatief kosmopolitisme: bezoekers streven niet naar wat *zou moeten zijn* maar stellen zich open op voor wat er al *is*.⁶⁶ Deze houding van openheid is nodig om op een vreedzame wijze het evenement door te komen met participanten van verschillende nationaliteiten en culturele achtergronden. Daarbij worden op deze evenementen gedeelde emoties en herinneringen gecreëerd. Deze gedeelde belevingen zijn een element van de eerste vereisten voor transnationale communicatie tussen mensen die cultureel divers en vreemden voor elkaar zijn.⁶⁷ Op deze manier zorgen evenementen met internationaal bereik voor kosmopolitisch gedrag bij hun bezoekers. In dit hoofdstuk wordt aangetoond dat vliegerfeesten, en evenementen waar gevliegerd wordt, dat ook zijn.

Analytisch kosmopolitisme gaat in op kosmopolitisme als “*way of being in the world*” zoals in de inleiding van deze scriptie behandeld is, waarbij het gaat om waarneembaar gedrag. Volgens Roche zorgen evenementen met internationaal bereik voor toeristisch kosmopolitisme bij hun bezoekers.⁶⁸ Dit toeristisch kosmopolitisme is op te delen in drie aspecten.

Het eerste en meest duidelijke aspect van toeristisch kosmopolitisme bij deze evenementen is dat internationale bezoekers toeristen moeten worden om er te komen.⁶⁹ Ze moeten door een vreemd land reizen alvorens hun bestemming te

⁶⁴ Roche, ‘Mega-events and cosmopolitanism’, p. 74.

⁶⁵ Idem, p. 71.

⁶⁶ Idem, p. 74.

⁶⁷ Idem, p. 75.

⁶⁸ Idem, p. 78.

⁶⁹ Idem, p. 79.

bereiken, en komen zodoende in contact met een nieuwe omgeving en een andere cultuur. Ten tweede zijn op internationale evenementen veelal goederen en invloeden uit andere landen en andere culturen te zien. De feitelijke of geestelijke consumptie van deze goederen draagt bij aan een werelds aspect van de 'kosmopolitische verbeelding' (i.e. de wijze waarop de wereld ingebeeld wordt te zijn).⁷⁰ Ten slotte komen op dit soort evenementen veel verschillende nationaliteiten, klassen en culturen af. De bezoeker wordt hierdoor geconfronteerd met een verscheidenheid aan 'Anderen' op één locatie. Daarmee wordt het evenement een manier om te reizen zonder de reis: in plaats van naar andere culturen en klassen op zoek te gaan, komen zij 'naar jou'.⁷¹

Evenementen met internationaal bereik zorgen, door het creëren van een houding van openheid en toeristisch kosmopolitisme, voor een begrip van het 'zelf' in een kosmopolitisch cultureel kader.⁷² De kosmopolitische horizon wordt verbreed bij de bezoekers van deze evenementen. In dit hoofdstuk wordt duidelijk dat datzelfde geldt voor bezoekers van de vliegerfeesten van het BVG en evenementen waar gevliegerd wordt door het BVG.

2.2 HET 'BOSCH VLIEGER GENOOTSCHAP ANNO 1975': GESCHIEDENIS EN SAMENSTELLING.

In 1975 richt de Bossche kunstenaar Duke Burgerhof (1946-2004, afbeelding 2) officieel het Bosch Vlieger Genootschap op.⁷³ De officiële oprichting is echter een vrij officieus gebeuren: Duke Burgerhof staat met zijn vliegervrienden Titus van Hoof en Frank Hoogeveen te vliegeren in Het Bossche Broek, een natuurgebied net buiten het centrum van 's-Hertogenbosch. Niet alleen de vlieger vindt zijn weg omhoog, ook de geest wordt vrijgelaten: het drietal neemt "een trip"⁷⁴ (een LSD-trip) en in deze trip wordt het Bosch Vlieger Genootschap geboren, niet

AFBEELDING 2: DUKE BURGERHOF CA. 1995. BRON: PRIVÉCOLLECTIE TOON BOOMSMA

⁷⁰ Ibidem.

⁷¹ Idem, p. 79, 80.

⁷² Idem, p. 81.

⁷³ Rinzema, 'Interview met Toon Boomsma' op 49'53"; Rinzema, 'Interview met Jacques Langendijk' op 07'22".

⁷⁴ Rinzema, 'Interview met Toon Boomsma' op 50'20".

refererend naar de stad 's-Hertogenbosch maar naar de Bossche kunstenaar Jheronimus Bosch.⁷⁵

Het gebruik van geestverruimende middelen is niet ongevoel binnen de vliegerclub.⁷⁶ Hieruit spreekt een houding van openheid in de breedste zin van het woord: niet alleen naar andere mensen en culturen, maar ook naar andere realiteiten. De verruiming van de alledaagse werkelijkheid wordt doorgevoerd in de kunstzinnige en culturele uitingen van de vliegerclub. De vliegeraars zijn, zoals in het komende hoofdstuk zal blijken, actief op zoek naar het nieuwe en het onbekende. De ene keer gebeurt dat door te reizen, de andere keer door absurdistische kunst te maken.

AFBEELDING 3: DE 'BURNING PIANO' EEN AUDIOVISUEEL ABSURDISTISCH KUNSTWERK, 1985. BRON: PRIVÉCOLLECTIE TOON BOOMSMA.

2.2.1 GESCHIEDENIS

Na de oprichting in 1975 blijft het tot begin jaren '80 stil rondom het BVG. Rond die tijd ontstaat bij Duke het idee om voor het 800-jarig bestaan van de stad 's-Hertogenbosch een groot vliegerfeest te organiseren.⁷⁷ In 1985 zou Den Bosch 800 jaar bestaan, hetgeen gevierd zou worden met grote feesten en festiviteiten in de hele stad. Het vliegerfeest moest het grootste feest van het jaar worden.⁷⁸ In eerste instantie wordt geprobeerd het vliegerfeest in het natuurgebied Het Bossche Broek te organiseren, maar Bossche organisaties voor natuurbehoud willen daar niet in mee. Noodgedwongen wijkt het plan uit naar een locatie buiten de stad: de eigenaar van kasteel Nieuw-Herlaer te Sint-Michelsgestel is bereid het vliegerfeest daar plaats te laten vinden.⁷⁹

Om ervoor te zorgen dat het vliegerfeest in 1985 een succes kan worden besluit Duke andere Bossche vliegeraars te betrekken bij het plan en bij het BVG.

⁷⁵ Rinzema, 'Interview met Jacques Langendijk', op 07'38".

⁷⁶ Rinzema, 'Interview met Toon Boomsma', op 55'00".

⁷⁷ Rinzema, 'Interview met Toon Boomsma', op 01'00"; Pepijn Rinzema, 'Interview met Jacques Langendijk', op 00'50".

⁷⁸ Rinzema, 'Interview met Toon Boomsma', op 01'00"-05'00".

⁷⁹ Ibidem.

In de jaren '80 sluiten onder andere Toon Boomsma, Jacques Langendijk, Theo Potjes, Titus van Hoof, Rosa de Mooij, Peter Schoofs en anderen aan bij het BVG en het idee voor het Vliegerfeest 1985.⁸⁰ Uiteindelijk zetten ze met een groep van elf mannen en vrouwen het eerste vliegerfeest – een *try-out* – in 1983 op. Het gezelschap bestaat uit kunstenaars en mensen die werkzaam zijn in de culturele sector, logistiek en horeca. Het feest is een succes en trekt zo'n 3000 tot 4000 mensen naar Nieuw-Herlaer.⁸¹ Enigszins verbaasd door de opkomst, maar gemotiveerd door het succes, besluit de groep een generale-repetitie te houden in 1984. De lessen uit '83 worden meegenomen in de organisatie van het vliegerfeest van 1984, en de aspiratie om in 1985 het grootste feest van het 'Bosch 800' te geven wordt waargemaakt.⁸² Het Vliegerfeest 1985 van het Bosch Vlieger Genootschap trekt 40.000 tot 50.000 mensen. Van Vught tot Sint-Michelsgestel staan de wegen en weilanden vol met auto's.⁸³ Na het succes in 1985 besluit het BVG te stoppen met de organisatie van vliegerfeesten voor het grote publiek.⁸⁴ Het BVG organiseert tot op de dag van vandaag elk jaar nog wel een eigen vliegerfeest, expliciet op uitnodiging, om een te grote toestroom van mensen te voorkomen.⁸⁵

In medio jaren '90 krijgt het BVG onderkomen in een kotje (een klein hutje) dat op het terrein van kasteel Nieuw-Herlaer staat. In dit kotje, dat al snel tot kòtje wordt omgedoopt, mag de vliegerclub elke zondag bijeenkomen om te vliegeren, en mogen ze hun jaarlijkse 'besloten' vliegerfeest organiseren.⁸⁶ Aan het begin van de 21^e eeuw wordt het kasteel verkocht en moeten de vliegeraars het terrein verlaten. In 2006 vinden ze een nieuw onderkomen op de Halderse Akkers, waar ze een eigen terrein kunnen pachten. Daar geven ze in juli 2016 hun voorlopig laatste vliegerfeest, op zoek naar nieuw onderkomen.⁸⁷

2.2.2 SAMENSTELLING EN LEDEN

Het Bosch Vlieger Genootschap bestaat uit een zeer gemêleerd gezelschap.⁸⁸ Mannen en vrouwen uit alle lagen van de bevolking – docenten, artsen, timmerlieden, juristen, kunstenaars, werklozen, enzovoort – komen op de

⁸⁰ Idem, op 05'00"-08'00".

⁸¹ Idem, op 06'00"-09'00".

⁸² Idem, op 06'00"-15'00".

⁸³ Idem, op 12'00"-15'00".

⁸⁴ Rinzema, 'Interview met Jacques Langendijk', op 00'50"-04'00".

⁸⁵ Idem, op 05'50"-10'00".

⁸⁶ Rinzema, 'Interview met Toon Boomsma', op 1:26'22".

⁸⁷ Rinzema, 'Interview met Jacques Langendijk', op 35'00"-41'12".

⁸⁸ Idem, op 17'00"-20'00".

vliegerclub bij elkaar. De gemene deler is de liefde voor het vliegeren en het kunnen genieten van de gezelligheid met elkaar. Niemand is bij voorbaat uitgesloten van deelname aan het vliegeren of de activiteiten op de vliegerclub. De vliegeraars van het BVG zijn daarnaast creatieve cultuurliefhebbers. Muziek, (vlieger)kunst en andere vormen van cultuur vinden een plek op de club.

De vliegerclub heeft daarmee een houding van openheid naar anderen, en vraagt deze houding ook van haar leden en bezoekers. Zij worden geacht om op de vliegerclub of -feesten langere tijd contact te onderhouden met mensen waar ze normaal gesproken minder snel contact mee zouden hebben. Hierdoor zorgt de vliegerclub voor een lokale community op basis van gedeelde waarden en gedeelde passie. De gedeelde waarden zijn dat ieder mens in het algemeen – en zeker op het vliegerveld – gelijk is; vrij moet zijn om zichzelf te uiten; en in vreedzaamheid moet kunnen genieten. Daarmee is er een vorm van escapisme op de vliegerclub te herkennen: de dagelijkse maatschappelijke rollen en patronen gelden er niet. Wel worden de ervaringen en waarden van de vliegerclub mee terug genomen in de maatschappij door haar leden en bezoekers. Zodoende is de vliegerclub een lokale stimulator voor kosmopolitisch gedrag: de club brengt de bezoeker in aanraking met de Ander en met kosmopolitische waarden zoals een houding van openheid, vrijheid, vreedzaamheid en gelijkwaardigheid.

AFBEELDING 4: WERELDMUZIEK OP HET VLEIGERFEEST CA. 1983-'85. BRON: PRIVÉCOLLECTIE TOON BOOMSMA.

2.3 INTERNATIONALE VliegERAARS EN EVENEMENTEN

De vliegerfeesten van '83, '84 en '85 in Nieuw-Herlaer waren in opzet toegankelijk voor iedereen en waren bevangen met dezelfde waarden als de club zelf. Vrijheid, gelijkheid en vreedzaamheid stonden centraal.⁸⁹ Het festival werd bezocht door jong en oud. Bezoekers van verschillende nationaliteiten en uit alle lagen van de bevolking kwamen op het feest af en werden geconfronteerd met internationale culturele uitingen. Zo was er bijvoorbeeld een Braziliaanse poppenkast te zien en werd er 'wereldmuziek' gemaakt (afbeelding 3). Daarnaast waren er absurdistische creatieve uitingen, veelal opgezet door Duke Burgerhof en aanverwanten.

Deze combinatie van factoren maakte het vliegerfeest tot een 'kosmopolitisch evenement' zoals omschreven door Roche. De bezoekers van het evenement moesten toeristen worden om er te komen, ontmoetten op het vliegerfeest verschillende culturen en culturele uitingen, en krijgen de mogelijkheid het 'zelf' in een breder cultureel kader te plaatsen.

Na het succes van de vliegerfeesten in Nieuw-Herlaer ging het BVG verder als reizend gezelschap.⁹⁰ De vliegerclub wordt in de jaren '80 en '90 uitgenodigd om te komen vliegeren in onder andere Ruigoord (festival Landjuweel), Terschelling (festival Oerol), Altea en Berlijn. Leden van de vliegerclub die windkunst maken (e.g. speciale vliegers of door de wind bespeelde instrumenten) worden uitgenodigd op evenementen tot India aan toe.⁹¹ De vliegeraars van het BVG zijn daarmee kosmopolieten in culturele en toeristische zin: het zijn mensen van de wereld, die meer dan eens reizen naar nieuwe en onbekende plekken. Veelal zijn dit plekken waar een festival of evenement georganiseerd wordt waar internationale bezoekers op af komen, en waar ze in aanraking komen met andere culturen en praktijken.

Tussen het BVG en de plekken waar ze uitgenodigd worden bestaat een verband in wereldbeeld. De plaatsen zijn vaak onderdeel van een alternatieve (tegen)beweging in kunst, cultuur of maatschappij en hebben dezelfde houding van openheid, vrijheid en gelijkwaardigheid die de vliegerclub kenmerkt.

⁸⁹ Rinzema, 'Interview met Jacques Langendijk' op 01'00"-14'00"; Rinzema, 'Interview met Toon Boomsma', op 01'00"-55'00"

⁹⁰ Rinzema, 'Interview met Toon Boomsma', op 55'00".

⁹¹ Rinzema, 'Interview met Jacques Langendijk', op 27'00".

Oerol “staat bekend als een van de leukste en meest bijzondere[sic] theaterfestivals van Europa” en vindt plaats op het Waddeneiland Terschelling vanaf 1982.⁹² Het festival geeft ruimte aan internationale culturele uitingen en wordt bezocht door mensen over de hele wereld. Het BVG werd in de jaren '80 en '90 meerdere malen uitgenodigd om op het festival ‘de lucht te komen stofferen’.⁹³ Ruigoord is een kunstenaarsdorp bij Amsterdam dat in 1973 werd gekraakt en sindsdien als (alternatieve) culturele vrijhaven bekend staat.⁹⁴ In de jaren '80 en '90 is het BVG vaak vliegerend te vinden op het Landjuweel festival dat daar elke zomer gegeven wordt.⁹⁵

De connectie met Ruigoord komt voort uit het Amsterdams Ballon Gezelschap (ABG), een artistieke nomadische groepering die vanaf 1973 in Ruigoord gevestigd is en waar Duke in de jaren '70 bij aangesloten was.⁹⁶

Op één van hun expedities komt het ABG een groep kunstenaars uit Duitsland tegen die de *UFA Fabrik* in Berlijn gekraakt hebben.⁹⁷ De UFA-fabriek was het propagandacomplex van Adolf Hitler in de Tweede Wereldoorlog. Na de oorlog heerste er een lange tijd een smet op het complex: niemand wilde er gezien worden.

De kunstenaars zijn afkomstig uit Trier, en zijn overtuigde dienstweigeraars van de verplichte militaire dienst die in de jaren '80 in Duitsland van kracht was. Dienstweigeraars uit Duitsland hadden twee opties om aanhouding te voorkomen: vluchten naar het buitenland, of vluchten naar Berlijn. De groep besluit naar Berlijn te vluchten en kraakt daar de UFA-fabriek, alwaar ze een alternatieve leefgemeenschap creëren.

De groep wil in 1988, wanneer Berlijn de culturele hoofdstad van Europa is, graag vliegerende kunstenaars uitnodigen op het complex. Ze vragen het ABG om in Nederland een ambassadeursfunctie te vervullen, en gelijkgestemde artistieke groepen te betrekken voor de festiviteiten in 1988. Het ABG benadert het BVG om in 1988 gezamenlijk een tocht naar Berlijn te maken.

⁹² Oerol, ‘Wat is Oerol?’ (versie 2016), <http://oerol.nl/over-oerol/wat-is-oerol/> (14 juni 2016).

⁹³ Rinzema, ‘Interview met Jacques Langendijk’, op 25'00”.

⁹⁴ Het Parool, ‘Ruigoord viert 40ste verjaardag uitbundig’, *Het Parool*, 10 juli 2013.

⁹⁵ Rinzema, ‘Interview met Toon Boomsma’, op 56'00”; Rinzema, ‘Interview met Jacques Langendijk’, op 26'00”.

⁹⁶ Ruigoord, ‘Het Ballongezelschap’ (versie 2016), <http://ruigoord.nl/het-ballongezelschap/> (14 juni 2016); Rinzema, ‘Interview met Toon Boomsma’, op 55'00”-60'00”.

⁹⁷ Rinzema, ‘Interview met Toon Boomsma’, op 56'00”-1:10'00”.

Toon Boomsma heeft in de jaren '80 een vliegerwinkel in 's-Hertogenbosch – *Aquiloni* – en kent een vliegerwinkel in Berlijn die de UFA-krakers kan bijstaan. De eigenaar van de vliegerwinkel *Vom Winde Verweht* in Berlijn is Michael Stultzer. Hij zet in Berlijn de voorbereiding voor de vliegerfestiviteiten op. In 1988 komen het BVG en het ABG naar Berlijn om aldaar een luchtballon over de Berlijnse Muur te sturen. Aan de ballon hangt een gigantische peen: 'de wortel van het kwaad'. Een jaar na dit "ludieke activisme" valt de Muur; genoeg reden voor de vliegeraars om te 'grappen' over een causaal verband.⁹⁸

Hoewel het te betwijfelen valt dat de ballon met de wortel voor de val van de Muur heeft gezorgd, heeft de sociale beweging waar de vliegeraars deel van uitmaken daar waarschijnlijk wel aan bijgedragen.⁹⁹ De vliegeraars zijn bevangen met kosmopolitische idealen die uiting vinden in een ludiek idealistisch activisme, al dan niet in samenwerking met gelijkgestemde verenigingen. Dit activisme keert zich tegen de sociale, culturele en politieke identiteiten die opgelegd zijn door de natiestaat en het (late) kapitalisme. Zodoende passen de vliegeraars binnen het bredere raamwerk van sociale bewegingen en idealistisch activisme zoals opgesteld door Carlarne en Thiele.

Voorgaande toont aan dat het vliegeren van het BVG een bezigheid met een sterk internationaal karakter is, en geeft blijk van een inherent 'toeristisch kosmopolitisme' aan het vliegeren. De vliegeraars zijn veel op reis, vaak naar internationale evenementen waar ze in aanraking komen met andere culturen, gebruiken en goederen die ze fysiek of mentaal consumeren. Daarbij geven de activiteiten van het BVG inzicht in de internationale verbondenheid van de vliegergemeenschap. De vliegerwereld kent een internationaal netwerk, opgebouwd uit losse actoren die veelal verbonden zijn aan een lokaal genootschap en die op hun verschillende reizen in contact komen met gelijkgestemden. Ten slotte laten de activiteiten in Berlijn zien dat de vliegeraars van het BVG niet alleen tijdens het vredesvliegeren blijk geven van pacifistische- en vrijheidsidealen.

⁹⁸ Rinzema, 'Interview met Jacques Langendijk', op 23'00".

⁹⁹ Thiele, 'Making democracy', p. 282

2.4 (VREDES)VLIEGEREN: BELEVING EN WERELDBEELD

De internationale verbondenheid blijkt eens te meer uit de manier waarop het BVG in aanraking is gekomen met het vredesvliegeren van OSOW. In 1985, een jaar voor de officiële eerste editie, komt Peter Schoofs op het Vliegerfeest '85 aan met een witte-duif-vlieger. Hij komt net terug van een reis naar Engeland, waar hij op bezoek is geweest bij Jilly Pelham. Peter heeft het in Engeland al met Jilly en Jane over de OSOW-vredesvlieger-dag gehad, en heeft samen met hen en andere intimi de vredesvlieger – de witte duif – ontworpen.¹⁰⁰ Zodoende is het BVG al vanaf 1985 betrokken bij het vredesvliegeren.

Het vredesvliegeren past binnen de idealen van vrijheid, gelijkheid en vreedzaamheid die de club uitdraagt en binnen het bredere idealistisch activisme van de sociale beweging waar de club onderdeel van is. Deze idealen komen terug in de interviews met Toon Boomsma en Jacques Langendijk en worden ondersteund door de respondenten van de enquête die aan leden van het BVG is voorgelegd.¹⁰¹ Daarin zijn de leden bevraagd over hun persoonlijke houding ten opzichte van oorlog. Van de dertien respondenten zeggen twaalf oorlog nooit gerechtvaardigd te vinden. Eén respondent zegt oorlog soms gerechtvaardigd te vinden. Daarmee is het BVG te typeren als een sterk pacifistische club.

Daarnaast past vredesvliegeren binnen de beleving van vliegeren in het algemeen bij het BVG.¹⁰² Vliegeren wordt gezien als een bezigheid die zorgt voor een zekere gelijkwaardigheid. Toon Boomsma stelt dat “door samen vliegers op te laten [...] je als het ware samen een schilderij in de lucht [maakt]. Dat brengt een zekere vrolijkheid met zich mee, en een gevoel van vrijheid. Wat je ook merkt is dat op het veld iedereen gelijk is. In het dagelijks leven heeft de één een baan van vijf ton per jaar en loopt de ander aan ‘de steun’ [een uitkering], maar op het vliegerveld is iedereen hetzelfde.”¹⁰³

In de enquête die aan de leden van het BVG is voorgelegd zijn ze bevraagd over hun beleving van vliegeren.¹⁰⁴ De enquête is anoniem ingevuld door de ‘gewone’ leden van BVG. De reacties op de enquête ondersteunen de notie van Toon over vliegeren. Dertien leden hebben aangegeven wat hun beleving van vliegeren

¹⁰⁰ Rinzema, ‘Interview met Toon Boomsma’, op 1:45’00”.

¹⁰¹ Pepijn Rinzema, *Wereldvrede aan de lijn*, Appendix 1: Enquête Bosch Vlieger Genootschap.

¹⁰² Rinzema, ‘Interview met Toon Boomsma’; Rinzema, ‘Interview met Jacques Langendijk’

¹⁰³ Rinzema, ‘Interview met Toon Boomsma’, op 1:14’00”.

¹⁰⁴ Rinzema, *Wereldvrede aan de lijn*, Appendix 1.

is en allen noemen ze vliegeren een vredige bezigheid. Elf van de leden noemen vliegeren als een bezigheid voor iedereen, en tien leden noemen vliegeren een manier om de wereld mooier te maken. Ook de OSOW-doelstelling van het bevorderen van ‘planetaire overleving’ past binnen de beleving van vliegeren van de leden. Elf leden noemen vliegeren een bezigheid die je in contact met de natuur brengt.

De beleving van het vredesvliegeren verschilt wel degelijk van het normale vliegeren. Het vredesvliegeren biedt volgens Toon een mogelijkheid om stil te staan bij het oorlogsleed in de wereld en om daar gesprekken over te voeren.¹⁰⁵ Hij ziet het als een goede manier om op pacifistische wijze een stem tegen oorlog te laten horen: “je kunt wel tegen oorlog zijn, maar je kunt er niks tegen *doen*. Zodra je er namelijk iets tegen gaat doen ben je aan het oorlogvoeren.”¹⁰⁶ Volgens Jacques verbindt het OSOW-vredesvliegeren vliegeraars van over de hele wereld aan elkaar, door op die dag allemaal een vlieger voor de vrede op te laten.¹⁰⁷ Beide noties worden ondersteund door respondenten van de enquête.¹⁰⁸ Op de vraag waarin vredesvliegeren van ‘gewoon’ vliegeren verschilt reageren twaalf leden. Negen daarvan noemen in hun reactie dat het verschil te maken heeft met een verbondenheid van vliegeraars voor de vrede op de wereld op die dag.

Het vredesvliegeren van het BVG lijkt zodoende op een natuurlijke wijze uit vliegeren in het algemeen voort te vloeien. De leden zijn ook zonder het vredesvliegeren pacifistisch en gericht op vrijheid, gelijkheid en saamhorigheid. Het vredesvliegeren biedt echter een platform waarin deze waarden en idealen geuit kunnen worden, en geeft een verbondenheid aan vliegeraars over de hele wereld.

2.5 CONCLUSIE: HET BVG, EEN LOKALE CLUB MET KOSMOPOLITISCHE EIGENSCHAPPEN

Het Bosch Vlieger Genootschap is een vliegerclub met een diverse samenstelling. Mannen en vrouwen uit alle klassen van de samenleving komen bij elkaar om te genieten van hun passie, het vliegeren, en van diverse culturele uitingen. Zodoende

¹⁰⁵ Rinzema, ‘Interview met Toon Boomsma’, op 1:51’00”.

¹⁰⁶ Idem, op 1:52’00”.

¹⁰⁷ Rinzema, ‘Interview met Jaques Langendijk’, op 34’09”.

¹⁰⁸ Rinzema, *Wereldvrede aan de lijn*, Appendix 1.

vraagt de club van haar leden en bezoekers een kosmopolitische houding van openheid naar anderen en het onbekende. De vliegerfeesten die het BVG heeft georganiseerd zijn geënt op de waarden die ook in de club zelf en in de bezigheid van het vliegeren terug te vinden zijn: vrijheid, gelijkheid en vreedzaamheid. Deze waarden zijn een rode draad in de activiteiten van de vliegerclub en lijken inherent te zijn aan de beleving van vliegeren in het algemeen. Daaruit vloeit ook het idealistisch activisme van de vliegeraars en de sociale beweging waar zij deel van uitmaken voort.

Het Bosch Vlieger Genootschap anno 1975 is bevangen met een kosmopolitische moraal en praktijk die tot uiting komt in de Vliegerfeesten van '83-'85 en hun internationale activiteiten. De vliegeraars zijn toeristische kosmopolieten zoals beschreven door Maurice Roche wanneer ze onderweg zijn naar evenementen, of wanneer ze op de internationale evenementen zelf zijn.

Binnen deze kosmopolitische moraal en praktijk, en internationale verbondenheid aan de vliegergemeenschap, volgt deelname aan het vredesvliegeren als vanzelfsprekend. OSOW biedt een platform voor precies die waarden en idealen die bij voorbaat al bij het BVG en haar leden aanwezig zijn.

3. CONCLUSIE: VLIEGEREN ALS KOSMOPOLITISCHE BEZIGHEID

In deze scriptie is bekeken hoe de kosmopolitische moraal en praktijk van 'One Sky, One World' aansluit op de praktijk en moraal van het Bosch Vlieger Genootschap anno 1975. Daarvoor is in hoofdstuk 1 ingegaan op de praktijk en moraal van OSOW: welke idealen ten grondslag liggen aan de organisatie; hoe de organisatie tot stand is gekomen; en op welke manier de organisatie is ingericht. Vervolgens is in hoofdstuk 2 bekeken hoe het vredesvliegeren binnen het ontstaan en de activiteiten van het Bosch Vlieger Genootschap past. Ook is bekeken hoe het vredesvliegeren binnen het wereldbeeld van de leden past en wat het verschil in beleving tussen 'gewoon' vliegeren en vredesvliegeren is.

In dit hoofdstuk wordt een antwoord gegeven op de hoofdvraag: "In hoeverre sluit de moraal en praktijk van het Bosch Vliegergenootschap aan op de kosmopolitische moraal en praktijk van One Sky, One World tussen 1986 en 2001?". Daarnaast wordt in dit hoofdstuk gereflecteerd op het onderzoek en worden enkele suggesties voor verder onderzoek gedaan.

Het transnationale karakter van *One Sky, One World*, komt voort uit deelname aan het evenement door vliegerclubs als het Bosch Vlieger Genootschap. Deelname door het Bosch Vlieger Genootschap is in dit onderzoek verklaard: OSOW biedt een platform voor uiting van kosmopolitische waarden en idealen die bij voorbaat al bij de club en haar leden aanwezig zijn. De pacifistische aard van de leden van het BVG, de waarden van de club (vrijheid, gelijkheid, vreedzaamheid), en de beleving van vliegeren in het algemeen sluiten naadloos aan op de waarden en idealen die OSOW uitdraagt.

De aansluiting die OSOW bij het BVG vindt lijkt symbool te staan voor de connectie tussen OSOW en de vliegergemeenschap, en voor de connectie tussen de vliegergemeenschap in het algemeen. Er lijkt een subcultuur van onderling verbonden vliegeraars te bestaan, bevangen met idealen die eigen aan de vliegerbeweging lijken te zijn: pacifisme, gelijkheid, vrijheid. De vliegerclubs als actoren creëren een lokale gemeenschap, maar maken deel uit van een grotere vliegergemeenschap. Hierdoor ontstaat een interlokaliteit, zoals bij het

vredesvliegeren het geval is, die in kosmopolitisch opzicht de moeite waard zou zijn om uit te diepen. Verder onderzoek naar het idealistisch activisme van de mondiale vliegerbeweging en hun onderlinge relatie zou hier meer duidelijkheid in kunnen scheppen. Om hier definitieve uitspraken over te doen is vervolgonderzoek nodig naar andere vliegerclubs en hun moraal en praktijk in de periode 1980-2000.

De vliegergemeenschap komt in dit onderzoek naar voren als een redelijk verbonden internationale gemeenschap, bestaande uit een netwerk van losse actoren die de verschillende genootschappen en verenigingen aan elkaar verbinden. Het is opvallend dat Michael Steltzer en Jilly Pelham, die betrokken waren bij de oprichting van OSOW, terugkomen in het interview met Toon Boomsma als actoren die in (bijna) directe verbinding met het BVG staan. Ook opvallend is de mate waarin vliegeraars naar voren komen als idealistische activisten (e.g. stranden in Michigan, ballonnen over de Muur, vliegeren op het Tiananmenplein) en de manier waarop ze verbonden lijken te zijn aan een bredere sociale beweging.

Mijns inziens zijn de kosmopolitische idealen en onderlinge verbondenheid van de vliegergemeenschap de hoofdredenen voor het succes van OSOW. Ik beseft me echter dat mijn casus te klein is om hier definitieve uitspraken over te doen. Wel is de verbondenheid van het BVG aan actoren binnen de organisatie van OSOW en de overlap in kosmopolitische idealen en idealistisch activisme reden voor deelname van de Bossche vliegerclub geweest.

Dit onderzoek is in grote lijnen geschreven op basis van het idee dat kosmopolitisme kenbaar is in de praktijk, zoals beschreven door Sluga en Horne. De *practice* van het (vredes)vliegeren is beschreven op basis van primaire bronnen die dicht bij het subject staan: de website van OSOW; de bestuursleden van het BVG; de leden van het BVG. Hierdoor kunnen meningen, uitspraken en uitingen gekleurd zijn. Daarnaast kan de opname en publicatie van de interviews met Toon Boomsma en Jacques Langendijk gezorgd hebben voor zelfcensuur. Jacques Langendijk is daarnaast mijn vader, wat er bij hem voor gezorgd kan hebben dingen te verzwijgen of te benadrukken en bij mij voor subjectieve interpretatie gezorgd kan hebben. Daarnaast kom ik al van kleins af aan op het BVG, waardoor ik dicht op het onderwerp sta.

Desalniettemin is het mijns inziens een vruchtbaar onderzoek geweest. De analyse van de kosmopolitische vliegeraar als *way of being in the world* werpt licht op een sociale beweging die nog niet tot nauwelijks beschreven is en past binnen en langere traditie van pacifistische sociale bewegingen. Het alledaagse kosmopolitisme van burgers en informele verenigingen is weliswaar geënt op idealistische overtuigingen maar komt tot uiting in hun handelen, bewegen en tastbare uitingen in de wereld. In de suggesties die ik voor vervolgonderzoek heb gedaan, en in onderzoek naar kosmopolitisme in het algemeen, is het zaak meer naar deze alledaagse kosmopolitische realiteit te kijken. In die realiteit worden de nationale en internationale kaders doorbroken en komt een transnationaal verband tot stand op burgersniveau. Waar kosmopolitische ontwikkeling een lange tijd als intellectuele en politieke stroming is gezien die *top-down* plaatsvindt, is het zaak kosmopolitisme te gaan zien als reëel gegeven in de dagelijkse werkelijkheid van actoren op basisniveau. Door deze benadering valt te zien dat transnationale ontwikkelingen net zo vaak, zo niet vaker, *bottom-up* ontstaan.

LITERATUURLIJST:

- Primaire bronnen:

- Colorado & Company: 'Kites over Colorado', interview met Jane Parker-Ambrose (oktober 2008), op 6'03", via <https://youtu.be/1-wRjuodsMU> (8 mei 2016).
- Haddow, Ellen, 'Colorado woman kicks off "kites for peace"', *The Associated Press*, 9 oktober 1986.
- Krol, Tom, 'One Sky, One World', *The UNESCO Courier* 45 (juli/augustus 1992), p. 77.
- Lowe, Sarah Fisher, 'International kite festival for peace', *United Press International*, 8 oktober 1986.
- Nate Haas, 'Kites in flight for fun, peace', *The Denver Post*, 12 oktober 1998.
- Oerol, 'Wat is Oerol?' (versie 2016), <http://oerol.nl/over-oerol/wat-is-oerol/> (14 juni 2016).
- One Sky, One World, 'About us' (versie 2005), <http://www.oneskyoneworld.org/contact.html> (15 maart 2016).
- One Sky, One World, 'Get involved', (versie 2005), <http://www.oneskyoneworld.org/involved.html> (6 juni 2016).
- One Sky, One World, 'History' (versie 2015), <http://www.oneskyoneworld.org/> (6 juni 2016).
- One Sky, One World, 'January 20, 1996, Letter by Macchia', *Readers' letters*, <http://www.oneskyoneworld.org/letters.html> (6 juni 2016).
- One Sky, One World, '1995, Letter by Mitakuye Oyasin and Kimberly Wyman', *Readers' Letters*, <http://www.oneskyoneworld.org/letters.html> (6 juni 2016).
- One Sky, One World, 'Jilly Pelham, spirited british kitemaker' (versie 2005), <http://www.oneskyoneworld.org/kitemaker.html> (6 juni 2016).
- One Sky, One World, 'Pat Gilgallon: A profile of an exceptional kiting pioneer woman', <http://www.oneskyoneworld.org/gilgallon.html> (6 juni 2016).
- One Sky, One World, 'Readers' letters' (versie 2015), <http://www.oneskyoneworld.org/letters.html> (6 juni 2016).

- Parool, Het, 'Ruigoord viert 40ste verjaardag uitbundig', *Het Parool*, 10 juli 2013.
 - Rinzema, Pepijn, 'Interview met Toon Boomsma' (juni 2016), via https://youtu.be/sMpF_Qw6xN8 (14 juni 2016).
 - Rinzema, Pepijn, 'Interview met Jacques Langendijk' (juni 2016), via <https://youtu.be/JIanyEpmaZ0> (14 juni 2016)
 - Rinzema, Pepijn, *Wereldvrede aan de lijn*, Appendix 1: Enquête Bosch Vlieger Genootschap.
 - Ruigoord, 'Het Ballongezelschap' (versie 2016), <http://ruigoord.nl/het-ballongezelschap/> (14 juni 2016)
 - UNESCO, 'A/53/243 Fifty-third session, agenda item 31, Culture of peace' (versie 2000), <http://www.unesco.org/cpp/uk/declarations/2000.htm> (6 juni 2016).
 - Vaughan, Doug, 'An interview with Michael Steltzer', *One Sky, One World.org* (versie 2005) <http://www.oneskyoneworld.org/steltzer.html> (6 juni 2016).
 - Williams, Tryst, 'Kite-flying takes off in Barry Island', *South Wales Echo*, 16 oktober 2001.
- Secundaire bronnen:
- Beck, Ulrich, 'The cosmopolitan condition', *Theory, Culture & Society*, 24:7-8 (december 2007), pp. 286-290.
 - Carlarne, John, 'Idealist activism and meaning management in social movement organizations', *Journal of Civil Society*, 9:4 (2013), pp. 414-434.
 - Fine, Robert, 'The idea of cosmopolitan solidarity' in: Delanty (red.), *Routledge Handbook of Cosmopolitanism Studies* (New York 2012) 376-385.
 - Govig, Valerie (red.), 'One Sky, One World is peace fly theme', *Kite Lines* 6:2 (zomer 1986), p. 28.
 - Kleingeld, Pauline en Eric Brown, 'Cosmopolitanism', in Zalta (red.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2014 Edition), URL = <http://plato.stanford.edu/archives/fall2014/entries/cosmopolitanism/>

- Reader, Soran, 'Cosmopolitan pacifism', *Journal of Global Ethics* 3:1 (2007) p. 87-103.
- Roche, Maurice, 'Mega-events and cosmopolitanism: Observations on expos and European culture in modernity' in: Rovisco en Nowicka (red.), *The Ashgate research companion to cosmopolitanism*, 69-85.
- Rovisco, Maria en Magdalena Nowicka (red.), *The Ashgate research companion to cosmopolitanism* (Surrey 2011).
- Sluga, Glenda en Julia Horne, 'Cosmopolitanism: its pasts and practices', *Journal of World History* 21:3 (2010) 369-373.
- Sluga, Glenda, *Internationalism in the age of nationalism* (Philadelphia 2013).
- Thiele, Leslie Paul, 'Making democracy safe for the world: Social movements and global politics', *Alternatives: Global, Local, Political*, 18:3 (zomer 1993), pp. 273-305.
- Vertovec, Steven en Robin Cohen (red.), *Conceiving cosmopolitanism: theory, context and practice* (Oxford 2002).

APPENDIX 1

ENQUETE BOSCH VLIEGER GENOOTSCHAP

Wat is uw persoonlijke houding ten opzichte van oorlog?

Oorlog is nooit gerechtvaardigd		12 (92.31 %)
Oorlog is soms gerechtvaardigd		1 (7.69 %)
Oorlog is een noodzakelijk kwaad		0 (0 %)
Oorlog hoort er nu eenmaal bij		0 (0 %)

n = 13
13

Wat is uw persoonlijke beleving van vliegeren? (gelieve meer dan 1 antwoord...)

Vliegeren is een vredige bezigheid		13 (100 %)
Vliegeren maakt mensen onrustig		0 (0 %)
Vliegeren is een eenzame bezigheid		0 (0 %)
Vliegeren gaat over gelijkheid		5 (38.46 %)
Vliegeren is een manier om de wereld een stukje mooier te maken		10 (76.92 %)
Vliegeren doe je niet voor de wereld maar voor jezelf		0 (0 %)
Vliegeren brengt je in contact met de natuur		11 (84.62 %)
Vliegeren is een vorm van kunst		7 (53.85 %)
Vliegeren is vooral gewoon vliegeren en daar moet je niet te veel achter zoeken		6 (46.15 %)
Vliegeren is voor iedereen		11 (84.62 %)

n = 13
63

	Wat is voor u het verschil tussen 'gewoon' vliegeren en vredesvliegeren?
respondent 1	Vliegeren voor de vrede....de hele wereld doet hieraan mee..een boodschap voor de mensheid om te stoppen met oorlog
respondent 2	Er is geen verschil, hoewel de Internationale vredesvliegerdag een werelds vredesgevoel geeft Gezien de vele reacties" from all over the world" blijkt het een goede actie.
respondent 3	Je bent er veel bewuster mee bezig je geeft een boodschap af een boodschap voor heel de wereld want overal is men aan het vredesvliegeten en daar ben ik me dan bewust van dit ontroert mij steeds weer. Je bent er veel bewuster mee bezig je geeft een boodschap af een boodschap voor heel de wereld want overal is men aan het vredesvliegeten en daar ben ik me dan bewust van dit ontroert mij steeds weer.
respondent 4	De gedachte die er achter zit en die toch door je hoofd gaat vij het oplaten van een vlieger op die dag en het feit dat er wereldwijd vliegers worden opgelaten
respondent 5	de saamhorigheid van de gedachte erachter: VREDE
respondent 6	Op die dag gaan we voor vrede over en met de hele wereld en bij gewoon vliegeren voor vrede op de hele wereld.
respondent 7	Vredesvliegeren heeft het thema vrede als uitgangspunt en verbindt vliegeraars over de hele wereld op één specifieke dag in het jaar.\r\nGewoon een vliegertje oplaten omdat je daar toevallig zin in hebt kan altijd en bijna overal.
respondent 8	Verbintenis
respondent 9	Geen. Het vredesvliegeren is ontstaan vanwege het idee dat op die dag, dag voor de vrede, ook vliegeraars kenbaar wilde maken dat ze vóór vrede zijn. Daarmee verbonden ze zich over de hele wereld. Ik denk dat iedereen altijd verbonden is over de hele wereld, of ik nou vlieger of wat anders doe. Evenzovrolijk: elk moment om te vliegeren is een goed moment en elkaar ontmoeten zeker noodzakelijk. Liefs, Edith
respondent 10	
respondent 11	Vliegeren staat voor vrijheid. Vrijheid kan alleen zijn in vrede. \r\nTijdens het vredesvliegeren staan vliegeraars verspreid over de hele wereld er even bij stil dat zulks helaas lang niet overal gewoon is.
respondent 12	Dat je weet dat mensen op hetzelfde moment (dag) een vlieger in de lucht laten met dezelfde gedachten
respondent 13	Met vredesvliegeren weet je dat over de hele wereldverspreid andere hetzelfde aan het doen zijn. Op die manier ben je "in contact". Hoe meer mensen zouden vliegeren hoe dichter we bij het doel komen. Ons sterk maken voor wereldvrede! (Is dit een miss-verkiezing :-))